

Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2010

452 s., ISBN 978-80-7422-065-4

Nenechme se oklamat prostým názvem knihy. Autor svou pozornost oproti možnému očekávání nezaměřil pouze na Dekret kutnohorský, ale záběr práce rozšířil o vnitřní konflikty disciplinárního, právního či doktrinárního rázu, jež v té době otrásly pražskou univerzitou. Časové rozpětí pojaté látky je široké, v podstatě od vypuknutí schizmatu v roce 1378 až po odpustkovou aféru z roku 1412. Martin Nodl takto čtenáře vybízí, aby si znovu prošel celou historií pražského *studia* v době jeho největší slávy. Postupuje přitom s jasným kritickým záměrem, totiž odhalit konflikty a nepředvídatelné události skryté za teleologickým přístupem, který historici ovlivňovaní nacionálním vnímáním zpětně projektovali na období desítek let před rokem 1409. Chválu si v první řadě zaslouhuje již originalita přístupu. Martin Nodl „neexhumoval“ žádný nový dokument, avšak podařilo se mu do hloubky oživit historiografii tím, že shromáždil již známá fakta, která podrobil novému zkoumání, opravil jejich dataci a vyvodil z nich neočekávané závěry. Skutečnost, že autor svým odborným zaměřením nespadá do malého okruhu odborníků na dějiny univerzit, mu možná pomohla přinést čerstvější pohled na prameny, jejichž věrohodnost a vzájemná provázanost byla tradičně přeceňována. Hravým způsobem pak dokazuje záludnosti těchto pramenů. Tzv. *Kronika univerzity pražské*, sepsaná s odstupem několika let, se nevyvarovala určitého směřování faktů. Také svědecké výpovědi shromážděné během vídeňského procesu s Jeronýmem Pražským jsou plné nejasností a rozporů. Dokonce ani akta pražské konzistoře se nevyhnula problémům s datací a přenosem informací. Jak tedy stavět na tak křehkých základech? Dalo by se říci, že kniha M. Nodla působí jako určitá škola problémů v historické disciplíně. V autorových očích je nezbytné tyto problémy rozpoznat a následně je s trpělivým a neutuchajícím úsilím překonávat.

Nezbytným předpokladem bylo získání odstupů od historiografie tohoto tématu. To se Nodlovi, znalci historických sporů 19. a první poloviny 20. století, skvěle podařilo ve zhuštěné první kapitole, jež čtenáře provází od roku 1826, kdy rektor lékařské fakulty Jan Theobald Held připomněl Dekret kutnohorský před akademickou a politickou scénou, až po obnovení tradice univerzitní historie v šedesátých letech zásluhou Františka Šmahela. Autor u každého příkladu poukazuje na to, jak závažnou roli sehrály při pojímání Dekretu epistemologický výběr a ideologie. S povděkem však lze říci, že se nevydal snadnou cestou postmoderního relativismu a snažil se hodnotit postupný posun historických poznatků. Tímto přístupem například rehabilitoval neprávem opomíjenou studii Friedricha Matthaesia.¹ S určitým politováním však musíme konstatovat, že autorovo zpracování nereflektuje anglosaské práce, například syntézy Hastingse Rashdalla *The Universities*

1) Friedrich MATTHAESIUS, *Der Auszug der deutschen Studenten aus Prag*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 52, 1914, s. 451–499; 53, 1915, s. 58–110.

of Europe in the Middle Ages (1895) a především Pearla Kibreho *The Nations in the Mediaeval Universities* (1948). Jedná se samozřejmě o sekundární díla, ovšem nebylo by bez užitku vyhodnotit v nich obsažené informace a vymezit je v rámci německo-českého sporu. Shrnutí jednoho a půl století historiografie autorovi každopádně umožnilo pojmenovat stanovisko, které jedhlasně sdíleli všichni jeho předchůdci, ať už byli jakékoli národnosti či zaměření: antagonismus mezi Čechy a Němci byl natolik zakořeněným a nepřekonatelným fenoménem, že Dekret kutnohorský znamenal zásadní východisko. Martin Nodl se však tento pohled snaží metodicky zpochybnit.

Druhá kapitola se věnuje *Smíření národů* v osmdesátých letech 14. století a nastiňuje centrální ideu knihy. Až doposud bylo obecně přijímáno, že konflikty, které mezi lety 1384 a 1390 postavily český „národ“ proti třem ostatním univerzitním „národům“, představovaly jakousi předehru Dekretu kutnohorského. M. Nodl tento názor vyvrací, a to především na základě dvou základních argumentů. Zaprvé se podle autora nejednalo primárně o problém obsazování míst v kolejích, jak tvrdí předchozí bádání. Tento spor se fakticky zrodil v roce 1348, avšak přijetí paritního systému mezi „národy“, jenž posléze v podstatě nikdy nebyl oslaben, jej rychle vyřešilo. Naproti tomu volby *consilarii universitatis* v očích autora představují o dost závažnější jablko sváru, neboť ohrožovaly samotnou pravomoc rektora a kancléře-arcibiskupa. Nodlův přínos dále spočívá v přehodnocení významu pracně vyjednaného kompromisu známého pod názvem *concordia nacionum*. Až doposud to byl záhadný text, a to z jednoho prostého důvodu: neznáme jeho přesný obsah, neboť Češi jej po roce 1409 pravděpodobně vyškrábali z rukopisu, v němž se nacházel spolu se statuty (Národní knihovna ČR XIV D 25). Nodl ovšem posbíral narážky obsažené jinde a podařilo se mu dokázat, že na základě tohoto spisu bylo příslušníkům všech čtyř „národů“ zapovězeno řešit spory před jinými soudy než před soudem rektorovým, tak jak to se svými kolegy dříve učinil Konrád ze Soltau. Jednalo se tedy o opatření, které mělo zajišťovat určitou autoregulaci konfliktů. Byl to nejspíše výsledek strategické shody členů univerzity, kteří si přáli jednak posílit vlastní autonomii, a také nepřátelství krále Václava IV. vůči jeho rivalovi Janovi z Jenštejna. Opatření skutečně poměrně účinně bránilo zrodu nových neshod mezi univerzitními „národy“ a z tohoto úhlu pohledu události z let 1384–1385 vyznívají spíše coby výsledek stavovských sporů a problémů v právní oblasti, než jakýchsi národnostních vášní v moderním slova smyslu.

Kapitola *Před bouří* seznamuje čtenáře s posledním desetiletím 14. století jakožto zlatým věkem pražského vysokého učení. Ne snad z hlediska kvantity, neboť pražská univerzita v této době vzhledem k vídeňské a heidelberské konkurenci zažila pokles návštěvnosti, podařilo se jí však rozšířit pravomoci a vylepšit materiální zázemí. Je třeba uznat, že některé úvahy ohledně vývoje rodícího se reformního hnutí oproti předešlým kapitolám obsahují méně nových informací a místy se objevují drobné chyby (Matěji z Janova autor nesprávně připisuje licenciát z teologie, s. 155), či přinejmenším odvážné názory (například autorovo tvrzení, že *Speculum aureum* v Praze vůbec nenalezlo odezvu – s. 138, je možné vyvrátit na příkladu

Mikuláše z Drážďan).² M. Nodl svou jistotu a přesnost znovu nachází spíše při zpracovávání statistik o studentské populaci (s. 126–128).

Následuje výklad doktrinárních konfliktů z počátku 15. století. Nodlův přínos k tomuto často diskutovanému tématu akademické svobody a cenzury je zásadní. Obohacuje a upřesňuje základní studii, o níž se pokusil autor této recenze. Velmi podrobné srovnání procesů Stanislava ze Znojma (1406) a Matěje z Knína (1408) vynikajícím způsobem osvětluje stupňování represivních prostředků, které využíval arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka. I když arcibiskup trval na tom, aby jeho bývalý chráněncem byl ušetřen, a povolil mu před úzkým okruhem posluchačů odvolat svá tvrzení, aniž mu hrozil jakýkoli trest, byl zároveň k mladému mistrovi, jehož veřejná přísaha se neobešla bez velké publicity, velmi tvrdý. To, jakým způsobem Nodl ve vztahu k této události kriticky uvažuje o výpovědích dvou vídeňských svědků, svědčí o přesnosti jeho práce a důvtipu (s. 172–175). Na základě těchto příkladů můžeme i snadno porozumět tomu, jak snadno se mohlo proměňovat užívání kanonických pravidel podle osoby obviněného, poměru sil a dobových okolností.

Poslední kapitola je podle očekávání věnována *Dekretu kutnohorskému* a jeho dozvukům. M. Nodl se v případě tohoto tématu shoduje se zavedenou interpretací F. M. Bartoše a navrácí Dekretu jeho rozměry události, která byla od základů nečekaná a narušila dosavadní rovnováhu. Následuje autorovo podrobné a často novátorské vysvětlení roku 1408 v Karolinu, podle něhož bylo použití síly naprosto nepředvídatelné. Dokonce i kvodlibet Matěje z Knína se navzdory tomu, co později tvrdili odešli mistři, odehrál klidně a za dodržení všech zvyklostí. Jedinou výjimkou byl zapálený projev, který na závěr pronesl Jeroným Pražský. Král potřeboval mezi „národy“ neshodu ohledně postoje, který měla univerzita zaujmout při urovnávání schizmatu, aby mohl ve své naději na znovuzískání královského titulu díky koncilu v Pise potrestat vzpouzející se Němce. Tento scénář však není úplně jasný, neboť naráží na choulostivý problém chronologie. Kdy přesně se totiž univerzitní shromáždění na popud cizích, římskému papeži věrných „národů“ odmítlo připojit na stranu kardinálů? Na rozdíl od dřívějšího bádání, které tuto událost kladlo do listopadu nebo prosince 1408, se autor přiklání k pozdějšímu datu (s. 226–227). Navrhuje proto interpretaci Dekretu jako nástroje rychlé odvety, na niž byli všichni ostatní protagonisté krátcí. Jakkoli bylo královské rozhodnutí improvizované, nebyl v něm ani náznak návratu k Václavově autoritářské politice z osmdesátých let 14. století.

Snad bychom Nodlovi mohli vyčíst, že podrobněji nevysvětlil naznačené obrysy ideologie, z níž vycházel text Dekretu. Autor se totiž místo na teoretické aspekty raději upíná na jeho praktické následky ve středně a krátkodobé perspektivě. Upozorňuje na to, že jakmile byli rektor a ostatní hodnostáři sesazeni, nevyvolával Dekret předpokládaný efekt. Ani jedna ze stran sporu nakonec nevyšla jako vítězná. Němci byli přinuceni se zapsat ve Vídni či Erfurtu nebo se podílet na založení univerzity v Lipsku podle pražského vzoru. Rozdělení Češi však po konfliktu rovněž nesklízeli plody vítězství a ve výsledku ztratili akademickou svobodu, za kterou se tak bili.

2) Srov. mj. jeho *Puncta*, ed. Romolo CEGNA, *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 33, 1996, s. 96, a jeho *Expositio super Pater Noster*, ed. Jana NECHUTOVÁ, Brno 1967, s. 53–54 a 81–82.

Arcibiskup Zbyněk, jenž se bojů okolo Dekretu vůbec nezúčastnil, se roku 1410 marně snažil znovu vše převzít do vlastních rukou. Krize z roku 1409 v konečném důsledku urychlila proces regionalizace, jemuž pražská univerzita začínala podléhat již koncem 14. století. Martin Nodl k těmto notoricky známým událostem přináší celou řadu upřesnění, a to nejen v drobných detailech. Jako příklad uvedme skvělou analýzu, jíž podrobil opomíjený úryvek z procesu s Janem Drändorfem (s. 290–294). Základní tezi zde přejímá z poměrně nové studie a vysvětluje, jak se někteří radikálové mohli v roce 1409 díky biblické pečlivosti znovu uchýlit k prostému slibu namísto přísahy, již předepisovala statuta. Spor, který před více než padesáti lety rozdělil F. M. Bartoše a M. Boháčka, se zde dočkal definitivního rozsouzení.³

Čtenář bude po přečtení knihy s určitými věcmi nejspíš nespokojený. Martin Nodl totiž některé postranní myšlenkové pochody v textu rozvinul až příliš, což místy může narušovat jeho koherenci. Autor se poněkud potýkal s problémem svůj výklad oklestit. Dále je překvapivé, že v textu chybí veškerá italsky, anglicky a francouzsky psaná historiografie k tématům celoevropského dosahu, jakým je například koncil v Pise (A. Landi, H. Millet) či postoj univerzit vůči velkému schismatu (R. N. Swanson). V bibliografii rovněž chybí článek W. E. Wagnera *Von der „natio“ zur Nation? Die „nationes“-Konflikte in den Kollegien der mittelalterlichen Universitäten Prag und Wien im Vergleich*.⁴ Teze, již Nodl zastává, by si ostatně zasloužila hlubší zkoumání fenoménu identity univerzitních „národů“. Jak jim totiž lze upřít prakticky veškerou národní reprezentativnost před rokem 1409, aniž by byl zmíněn jejich původ? Nodl se na několika málo místech stručně zmínil o jejich složení, avšak nijak je nerozvíjí. Zde je nutné využít analýzu Jiřího Stočese, kterou bude třeba číst zároveň s naším textem – a někdy i jako jeho kontrapunkt.⁵ To vše však neubírá Martinu Nodlovi nic na zásluhách: podařilo se mu napadnout anachronismy, k nimž tolik svádí důvěrně známý, avšak zároveň dvojnáčný pojem národ. V tomto ohledu nelze než vyzdvihnout heuristický přínos této významné publikace, jež by se mohla stát důležitým mezníkem nejen ve zkoumání středověkých univerzit, ale zároveň i v obecném uvažování o historických metodách a pojmosloví.

OLIVIER MARIN

3) Martin NODL, *Iurare vel promittere. Příspěvek k problematice pražských univerzitních statut*, AUC-HUCP 47, 2007, 1–2, s. 49–58. Na témž místě se ostatně můžeme ptát, zda Drändorf nebojkoval univerzitní zkoušky, aby tak neporušil devětadvacátý Viklefvův článek. Viz jeho odpověď na otázku 80, in: Hermann HEIMPEL, *Drei Inquisitionen-Verfahren dem Jahre 1425*, Göttingen 1969, s. 77. 4) *Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Wissenschaftsgeschichte* 20, 2000, s. 141–162. 5) *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010.